

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA XALQ TABOBATI BILAN BOG‘LIQ
PAREMIOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI.****Sayfutdinova Mexrinozbonu Zaxiddin qizi***Andijon davlat chet tillari instituti**Ingliz tili va adabiyoti fakulteti talabasi***Axunov Muqumjon Muhammadaminovich***Ilmiy rahbar: (PhD)*

Annotatsiya: *Ushbu maqola, Paremiologiya ajdodlardan avlodlarga o‘tib kelayotgan madaniy meros bo‘lib, ularning ma‘naviy dunyoqarashi, turmush tarzi, madaniyatini aks ettirishi haqida mulohazalar va malumotlar yozilgan. Shuni alohida takidlash kerakki, ingliz va o‘zbek paremiologiyasini qiyosiy tahlil qilish bugungi kunda tilshunoslikning eng dolzarb masalalaridan biridir.*

Kalit so‘zlar: *paremiologiya, komponentlar, frazeologik birliklar, paremiya, aforizm, faktologik material, kognitiv tuzilma.*

Abstract: *This article contains comments and information about Paremiology as a cultural heritage passed down from ancestors to generations, reflecting their spiritual outlook, lifestyle, and culture. It should be emphasized that the comparative analysis of English and Uzbek paremiology is one of the most urgent issues of linguistics today.*

Key words: *paremiology, components, phraseological units, paremia, aphorism, factual material, cognitive structure.*

Аннотация: *В данной статье содержатся комментарии и сведения о паремииологии как культурном наследии, передаваемом от предков к поколениям, отражающем их духовное мировоззрение, образ жизни и культуру. Следует подчеркнуть, что сравнительный анализ английской и узбекской паремииологии является сегодня одним из наиболее актуальных вопросов языкознания.*

Ключевые слова: *паремииология, компоненты, фразеологизмы, паремия, афоризм, фактический материал, когнитивная структура.*

Ma'lumki, dastlab maqollarda salomatlik komponentlari bevosita ma'noda qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik frazeologik birliklar tarkibiy qismi sifatida ko'chma ma'noga ega bolgan. Shu nuqtadan boshlab, salomatlik komponentlari o'zlarining ustun ma'nolariga ko'ra, salbiy va ijobiy ma'nolarni ifodalashni boshladi. Ingliz tilidagi salomatlik haqidagi maqollar ushbu bo'limda o'zbek tilidagi ekvivalenti bilan taqqoslanadi. Hozirgi vaqtda paremiologiyaga tilshunoslikning bir tarmog'i sifatida qaraladi. Har bir xalq hayotiy kechinma va voqelikni tasirchan va jozibali ifodalash uchun o'z og'zaki ijodiyotida frazeologik birliklardan foydalanadi. Frazeologik birliklarning tarkibiy-semantik ifodasi tilda qo'llanishi bilan qarindosh bo'lmagan tillar tizimida bir-biridan farq qiladi. Ingliz, rus, o'zbek tillari tizimida salomatlik komponentlarini paremiologik birliklar tarkibida ifodalash, bu tilda sozlashuvchi xalqlarning adabiy asarlar va xalq og'zaki ijodi, diniy e'tiqodi, kundalik hayoti bilan bog'liqligi ularning

semantik xususiyatlarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda biz faqat paremiya, paremiologik birlik kabi ba’zi fundamental tushunchalar haqida gapirishimiz mumkin, ammo hozirgi vaqtda paremiologiyada paremiologik materialning umumiy qabul qilingan tizimi mavjud emas, uning hajmi va chegaralari aniqlanmagan va uning mavzuviy paremiologiyasi noaniqligicha qolmoqda.

Paremiologiya (yunoncha paroimiya atamasi masal, matal va logotip, so‘z, ta’limot degan ma’noni anglatadi) frazeologiyaning bo‘limi bolib, filologiyaning matal, shior, aforizm, topishmoq va maqollarni o‘rganish va tasniflashga bag‘ishlangan bo‘limi hisoblanadi. Bu kabi paremiologik birliklarning asosiy maqsadi guruh, millat va boshqalarning hayotiy tajribasiga asoslangan an’anaviy qadriyatlar va munosabatlarning qisqacha majoziy og‘zaki ifodasidir.

Paremiyalar - tilning maxsus birliklari va belgilari, insoniy muloqotning muhim elementlari hisoblanadi. Bu belgilar aniq ma’lumotlarni uzatadi, odatiy hayot va ruhiy vaziyatlarni u yoki bu obyektlar o‘rtasidagi munosabatlarni bildiradi. Dunyodagi barcha xalqlarning masallari bir xil tipik vaziyatlarni ifodalaydi va bir xil mantiqiy mazmunga ega bolib, faqat mantiqiy mazmun berilgan obrazlar (tafsilotlar, voqeliklar) bilan farqlanadi. Bir xil qadimgi yunoncha ildiziga qaramay, rus tilidagi "paremy" va "parimy" so‘zlari turli xil tushunchalarni anglatadi. Paremiologiya paremiografiya bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, paremiologlarning tadqiqotlari uchun materiallarni to‘plash, saqlash va qayta ishlash bilan shug‘ullanadi.

Paremiologiya fanining rivojlanishini o‘rgansak, ko‘plab olimlar o‘z tilining milliy merosi hisoblangan maqollarni to‘plab, mazmunini o‘rganganligini korishimiz mumkin. Efiopiyalik Aster Ganno va nigeriyalik Samuel Ajayi Kruter hamda malayziyalik Uilyam Shellbear kabi tadqiqotchilar o‘sha jamoalardagi ko‘plab maqollar to‘plamlarini to‘plangan va nashr etishgan. Sharqiy Afrikaning kichik tillaridan to‘plangan maqollar to‘plami Jozef Xilining homiyligi ostida jamlanib chop etilgan.

Biroq, maqollarni to‘plash va hujjatlashtirish hatto savodli tarixga ega tillarda ham hech qachon to‘liq bajarilmaydi. Buning sababi doimiy ravishda yangi maqollar yaratiladi va eskilari ishlatilmaydi. Hech qanday to‘plam to‘liq yoki yangi emas. So‘nggi ingliz maqollari ro‘yxatini yangilashga urinish 2012 yildagi "Zamonaviy maqollar lug‘ati" bo‘lib, unda faqat 1900 yildan keyin hujjatlashtirilgan bolib "If it ain't broke, don't fix it" va "Stop and smell the roses." kabi yangi maqollarni o‘z ichiga oladi. Ba’zi olimlar Choser Martin Lyuter (Kornet 1997), Avraam Linkoln (Mieder 2000) va Agata Kristi (Bryan 1993) kabi ba’zi mualliflar yoki ma’ruzachilar tomonidan ishlatiladigan maqollarni to‘playdi va ro‘yxatga oladi.

Ushbu maqolada paremiologiya, stilistika, qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya kabi tilshunoslik sohalaridagi tilshunoslarning nazariy fikrlaridan foydalanildi. Ularning kitoblarida maqolalardan foydalanildi. Maqollarni tahlil qilishda quyidagi usullardan foydalanildi:

- tasviriy metod (tadqiqot ishining asosiy fikrlarini tavsiflash uchun),
- qiyosiy tahlil (ingliz tilidagi paremiologik birliklarni ularning ozbek tilidagi ekvivalentlari bilan solishtirish),
- tarkibiy tahlil (tarkibiy qismni olish: butun paremiologik birlik yoki maqol tarkibidagi leksemani olish va tahlil qilish),

- kognitiv-kontseptual tahlil (assotsiatsiyalarni o‘rganish, paremiologik birliklar bo‘yicha dastlabki bilimlarni va salomatlik komponentlari bo‘lgan maqollarni o‘rganish,
- lingvokulturologik tahlil (paremiologik birliklar va salomatlik komponentlari bo‘lgan maqollarning madaniy jihatlarini organish),
- adabiyotlarning tanqidiy tahlil qilish (tadqiqot mavzusiga bag‘ishlangan ilmiy masalalarni tahlil qilish).

Quyida biz ba’zi fiziologik jarayonlarni tavsiflovchi ba’zi paremiologik birliklarning tahlilini ko‘rishimiz mumkin. Ingliz tilida “Good health is above wealth” degan maqol bor. O‘zbekcha ekvivalenti Sog‘liq tuman boylik yoki Boylikning boshi - sog‘liq. Ularning ikkalasi ham bizning sog‘ligimiz boylikdan ko‘ra muhimroq ekanligini ta’riflaydi. Bunga yana bir misol “Eat to live, not live to eat”. O‘zbekcha ekvivalenti Yeyish uchun yashama, yashash uchun ye. Ingliz tilida " Gluttony kills more than sword" degan maqol bor. O‘zbekcha muqobili Toymas olsa, olmas. Yemakni qoymas. Bu hikmatlarda to‘g‘ri ovqatlanish, sog‘lom turmush tarziga chaqiriladi. Yana bir misol: “Health is not valued till sickness come ”

O‘zbekcha Dard kelar, ketar, Jon qadrini eslatar

Natijani ilmiy izohlashni, faktologik materialni tahlil qilish usullari va soglom komponentli frazeologik birliklar va maqollar haqida yangi ma’lumotlar olish bilan ta’minlash mumkin. Ingliz tili paremiologik birligining salomatlik komponentlari bilan tahlili odamlarning salomatligi va kasalliklarini o‘z ichiga oladi, (tibbiy atamalar, tabib, tabobat, tibbiyot). Sog‘lik komponentlarini o‘z ichiga olgan ko‘plab maqol va paremiologik birlik mavjud. Ular xalqning kundalik hayotidan, xalq ogzaki ijodidan, nasr va sheryatdan, afsonalar, ertaklar, qoshiqlar, jargonlar va boshqa manbalardan kelib chiqqan. Asosan ularning semantik leksik, kognitiv tuzilmalarini farqlashimiz mumkin. Ayrim ingliz maqollarining o‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentlari bor va shuning uchun ularni bu odamlar tomonidan tushunishida muammo yoq. Afsuski, bu maqollar guruhi juda oz. Ingliz tilidagi maqollarning ko‘pchiligi (60%) o‘zbek tilidagi taxminiy ekvivalentlariga ega ma’nolari bir xil, ammo ifodalanish usullari turlicha.

Xulosa qilib aytganda, paremiologiya ajdodlardan avlodlarga otib kelayotgan madaniy meros bolib, ularning manaviy dunyoqarashi, turmush tarzi, madaniyatini aks ettiradi. Paremiologiya fanining rivojlanishini o‘rganar ekanmiz, bazi birliklarning boshqa tillardagi aniq alternativa topish qiyin, chunki bunday frazeologik va paremiologik birliklar har bir xalqning tarixi, madaniyati, dini, qadriyatlarini bilan uzviy bog‘liqdir. Hozirgi vaqtda bu paremiologik birliklarning ba’zilari deyarli ishlatilmaydi, ba’zilari esa majoziy ma’noda qo‘llaniladi. Bu omillar misolida ingliz va ozbek paremiologiyasini qiyosiy tahlil qilish bugungi kunda tilshunoslikning eng dolzarb masalalaridan biridir.

FOYDALIGAN ADABIYOTLAR:

1. Uralova O. "Ingliz va o‘zbek tillarida oila" bosh leksimali maqolalar semantikasi va strukturasi .Fil, fan, dokt.(PHD)diss - Samarqand 2021 - 235 b.
2. Berdiyurov. H . Rasuloova .R , O‘zbek tilining paremiologik lug‘ati ,T,1984.
3. Bakirov. P. "Номинауентрлиеские пословиуш в разносистемных. языках на материале русского узбекского и казахского языков : Дис.докт.филол наук . - Ташкент ,2007-286 с
4. Арутюнова . Н. Д . Тилы языкових знаиений , Оуенна , событие факт /Н.Р. Арутюнова .М : Наука 1988- 339с.
5. Sayfutdinova Mexrinov Zahiddin Qizi (2024). BOSHLANG‘ICH TA‘LIMNI RIVOJLANTIRISHDA SIFAT VA SAMARADORLIKKA ERISHISH UCHUN INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH VA ULARNING NATIJALARI. Science and innovation, 3 (Special Issue 26), 675-677. doi: 10.5281/zenodo.11061277
6. The Concise Oxford Dictionary of proverbs/Simpson. Oxford. Ox.UP. LTD. 1979.
7. Usmonova Sh. "Lingvokulturologiya. Ma‘ruzalar. Toshkent. 2014.
8. Yoldoshev B. Ozbek tilida frazeologizmlarning uslubiy va pragmatik imkoniyatlari. Samarqand, 2002.-B.26.
9. Usmonova SH.R. Ozbek va turk tillarida somatik iboralar: Filol.fan.nomz. ...diss. - Toshkent, 1998. -B.162;
10. Rashidova U. Ozbek tilidagi somatik iboralarning semantik-pragmatik tahlili (koz, qol va yurak komponentli iboralar misolida): Filol.fan.falsafa d-ri (PhD) diss...avtoref. -Samarqand, 2018. -B.51.